

Gerda Haßler – Thomas Stehl, eds.:

Kompetenz – Funktion – Variation / Competencia – Función – Variación. Linguistica Coseriana V. Beiträge der Internationalen Tagung an der Universität Potsdam, 8.–10. Oktober 2015 / Contribuciones a la Conferencia Internacional de la Universidad de Potsdam, 8–10 de octubre 2015.

Frankfurt am Main: Peter Lang, 2017, 402 s. Sprachkontakte. Variation, Migration und Sprachdynamik, Band 4.

ISBN 978-3-631-67130-6.

Vědecké dílo i životní dráha Eugenia Coseria (1921–2002) se těšily zájmu lingvistů nejen za jeho života, o jeho odkaz je příkladně pečováno i po jeho úmrtí. Coseriový větší práce i výbohy vycházely průběžně v řadě reedit a překladů do různých jazyků, publikováno bylo několik větších rozhovorů s Coseriem. Základním rozcestníkem k aktuálním aktivitám spojeným s Coseriovým odkazem je webová stránka www.coseriu.de, na níž je k dispozici například Coseriova bibliografie (většinu položek si lze stáhnout v plné podobě) či výběr fotografií, ale především se zde dozvíme o běžících projektech. Dlouhodobou akcí je zpracovávání Coseriova archivu, uloženého na univerzitě v Tübingen, z něhož se postupně připravují k vydání autorovy dosud nepublikované texty. Roku 2009 byl založen internetový časopis *Energeia: Online Zeitschrift für Sprachwissenschaft, Sprachphilosophie und Sprachwissenschaftsgeschichte* (www.energeia-online.de/), který se – jak název napovídá – věnuje hlavním oblastem zájmu Eugenia Coseria, a většina textů zde zveřejněných skutečně navazuje na Coseriovo dílo. Zatím vyšlo pět čísel, poslední v roce 2013/2014. Nejvýraznější akcí spojenou s rozvíjením Coseriova odkazu se mezitím staly tematické mezinárodní konference konané vždy v jiném městě. Zatím jich bylo od roku 2007 uspořádáno šest (Aix-en-Provence, Kluž, Almería, Udine, Postupim, Lima).

Recenzovaný sborník je souborem příspěvků přednesených na páté coseriovské konferenci, konané v Postupimi. Převažují zde texty napsané španělsky (13), ostatní jsou napsány anglicky (6), německy (4), francouzsky (2) a italsky (1). Seřazeny jsou do pěti oddílů.

První oddíl – *Theoretische Aspekte des Werks Coserius* – obsahuje pětici příspěvků obecně-lingvistického zaměření. J. Kabatek, jeden z hlavních strážců Coseriova odkazu, se zabývá raným Coseriovým textem *Determinación y entorno* (1955–1956), diskutuje, do jaké míry zde již byly formulovány základy pozdějšího velkého Coseriova programu, tzv. integrální lingvistiky, a tematizuje vztah tohoto textu k pragmatice a dalším moderním přístupům k jazyku (*Determinación y entorno: 60 años después*, str. 19–37). Text J. B. Rebagliatiho (*¿Una poética de la designación? Posibilidades y límites de una distinción coseriana*, str. 39–53) se pokouší ukázat, že designace, jeden z důležitých Coseriových pojmů v triádě *designace – significado – sentido*, je využitelný i v oblasti poetiky. W. Dietrich porovnává Coseriovův funkční přístup k jazyku s funkční gramatikou Simona Dika, připomíná neuniverzálnost jazykových kategorií, často opomíjenou dnešními hlavními typologickými směry, a demonstruje svoje pojetí na výzkumu jazyka guaraní (*El funcionalismo en la concepción de Coseriu. Su aplicabilidad*

a *linguas europeas y extraeuropeas*, str. 55–68). Po formulační stránce radikálně laděný příspěvek A. Agudové (*Coseriu integrable Linguistik des Sprechens vom Standpunkt einer kritischen Linguistik der Faktizität*, str. 69–82) argumentuje ve prospěch relativnosti veškerého lingvistického výzkumu: lingvistika je jen historicky a subjektivně podmíněné mluvení o mluvení z určité konkrétní perspektivy, pojmy nelze jednoznačně vztáhnout k realitě (k tomu lze dodat, že takové uvědomění je asi dobré pro lingvistu, aby získal nadhled, ale na samotnou práci to nemá velký vliv; konstruovat kolem tohoto uvědomění další teorii je pak cesta bludným kruhem). Příspěvek D. Vilcuové (*Unity of significatum in foreign language learning. Preliminary distinctions*, str. 83–98) klade dvě otázky: co a jak se učíme, když se učíme cizí jazyk, a jaký je vztah integrální lingvistiky k tomuto tématu; pohříchu pak odpovídá pouze na první část první otázky, toho zajímavějšího se čtenáři nedostane. Zdá se dokonce, že část studie byla prostě vypuštěna (kromě toho v seznamu chybí některé položky citované v textu).

Šest příspěvků druhého oddílu sborníku – *Coseriu in der Geschichte und Gegenwart der Sprachtheorien* – se zabývá vztahem různých složek Coseriovy jazykové teorie k jiným koncepcím či předchůdcům. J. Martínez del Castillo se chce zabývat pojetím jazykového významu u Coseria a Josého Ortegy y Gasset, ale porovnání chybí a text se rozpadá do nesouvislé řady povšechných pouček (*Significado, logos e interpretación en Coseriu y Ortega y Gasset*, str. 101–112). D.-C. Vilcu přináší zamyšlení nad čtyřmi sémiotickými přístupy a jejich porovnání, s řadou podnětných analytických i historiografických poznámek (*The structure of Semiotics (Husserl, Saussure, Peirce, Coseriu)*, str. 113–129). F. Jablonka nalézá styčné body u Coseria a poststrukturalismu, zejména Derridova dekonstruktivismu (*Coseriu oltre Coseriu. Andare con Coseriu al di là dello strutturalismo*, str. 131–145). F. Vírban porovnává tři pojetí pojmu jazykové kompetence, shrnuje jejich recepci (v případě Chomského ignoraci) a zamýšlí se nad možnostmi jejich integrace (*The Coseriu-Chomsky 'Debate' Revisited: Integrating Wittgenstein. Ways in Understanding Linguistic Knowledge/Competence*, str. 147–160). A. M. Gentile se zabývá vztahem Coseriovy teorie jazyka k teorii překladu (*La relación de la teoría coseriana con la traducción: un enfoque pionero*, str. 161–168). Zpestřením sborníku je text R. Ávila, který obsahuje vzpomínky na doktorandský seminář vedený v roce 1967 Coseriem v Mexiku a zamýšlí se nad vlivem, jaký měl Coseriu na rozvoj dialektologie v Latinské Americe (*Eugenio Coseriu en mis recuerdos y en mis notas de clase*, str. 169–179). Zmíněny jsou například práce Coseriova žáka z Montevidea Josého Pedra Rony, jazykovědce slovenského původu, jehož život a dílo by si mimochodem zasloužily podrobnější zpracování (k jeho kontaktům s českým prostředím srov. MACHEK 2011, 700–706).

Třetí oddíl – *Kompetenz, Kreativität und Fixierung* – sdružuje čtyři příspěvky. Dva z nich se soustředí na výzkum frazeologických jednotek v rámci Coseriovy teorie jazyka; ty jsou v ní zkoumány pod pojmem opakovaná řeč (*repeated speech, discurso repetido*): G. Haßler, *Creatividad, variación y fijación en el discurso repetido y la técnica del hablar*, str. 184–194; C. Munteanu, *On the Importance of Coseriu's Three Types of 'Linguistic Competence' for the Study of Phraseological Units*, str. 195–208. Příspěvek M. Casalda Velardeho se věnuje tomu, jak se v jazykové kompetenci uplatňují důvěra, zranitelnost a zdvořilost a jak jsou tyto vlastnosti rozebírány zejména u Coseria, Grice a Sperbera a Wilsona; je vyplněný zejména citacemi ze jme-

novaných autorů, pokus o syntézu chybí (*Competencia, confianza, vulnerabilidad y cortesía*, str. 209–220). L. Zhohudeva zkoumá užití vybraných příčinných spojek v italské 16. století, upozorňuje přitom na rozdílné chování autorů podle toho, zda pocházeli z Toskánska, nebo odjinud (*Written and Spoken Italian in the XVI Century. The Plurality of Functional Languages and its Impact on Standardization Processes*, str. 221–228).

Čtvrtý oddíl – *Funktionen im Text und im Diskurs* – obsahuje čtyři texty. Příspěvek J. Lüdtkeho pojednává o starém piktografickém písmu užívaném v aztécké říši, které se jakožto systém nezávislý na konkrétním jazyce dobře hodilo k užívání v multietnické a multilingvní společnosti; autor speciálně zkoumá památku Tira de la Peregrinación z 16. století (*Elokutionelles Wissen. Bilderhandschriften und mündliches Tradieren im alten Mexiko*, str. 231–242). E. Tãmaiãnu-Morita chce začlenit dosavadní nejednotné přístupy k typologii textů do rámce Coseriovy integrální lingvistiky s cílem, aby se jim dostalo pevnějšího teoretického ukotvení (*Investigating text-typological knowledge as part of expressive competence. Challenges and prospects*, str. 243–259). O. Boc tematizuje funkční přístup k literárnímu textu, jak je řešen u Coseria; vyzdvihuje se zde především autonomie literárního textu (*Considérations sur une approche fonctionnelle du texte littéraire. Une perspective de la théorie cosérienne*, str. 261–271). A. Domínguez Rey se zabývá vztahem Coseriovy teorie jazyka k různým fenomenologickým přístupům, zejména Husserlovu (*Horizonte textual de integración correlativa. Presupuesto implícito, ontológico y textual, de Eugenio Coseriu*, str. 273–287).

Poslední oddíl knihy – *Variation und Einzelsprachen* – obsahuje sedm příspěvků většinou tematizujících jazykovou variaci v konkrétním vybraném jazyce. Úvodní text je však obecný: J. Albrecht v něm probírá otázku vztahu jazyka, myšlení a světa, jazykové relativity a možnosti jejího překročení ve vědeckém jazyce a terminologii (*Von den Bedeutungen zu den „Sachen“*. *Eugenio Coserius Konzeption der „Fachsprache“ als Transzendierung der Einzelsprache*, str. 291–304). V. Böhme zkoumá pragmatické a další funkce vybraných tázacích prostředků kalkovaných z peruánské kečuánštiny do místní španělštiny (*Imata ruwaspa* ('¿Qué haciendo?') / *imata nispa* ('¿Qué diciendo?') – *De las oraciones interrogativas del quechua peruano a la función pragmática y modal de estar + gerundio*, str. 305–315). Jedná se o jedinou studii ve sborníku, která nerozvíjí Coseriovu teorii. E. Bojoga podává přehled a analýzu Coseriových textů k otázce existence moldavštiny jako samostatného jazyka, a to z pohledu Coseria jako teoretika jazyka, jako romanisty a jako Rumuna narozeného v Besarábii: autor se vyjadřoval proti snahám prosadit moldavštinu jako jazyk odlišný od rumunštiny (*Le roumain de Moldavie et ses problèmes*). *Les réflexions « froides » d'Eugenio Coseriu sur un sujet « incendiaire »*, str. 317–337). D. Gurevich zjišťuje variaci v užívání osobních zájmen v dnešní brazilské portugalštině, ukazuje, jak se na věc dívají oficiální gramatiky a jak by mohla být interpretována v Coseriově teorii (*Una dicotomía: norma prescriptiva vs norma culta en el portugués brasileño (confrontando reglas y usos de pronombres personales)*, str. 339–350). M. Kossarik poukazuje na přítomnost některých témat, později uchopených Coseriem, v portugalských jazykovědných dílech z 16. a 17. století (*Concepciones pre-coseriana en los monumentos lingüísticos portugueses de los siglos XVI y XVII*, str. 351–365). A. Martínez González přináší sociolingvistický popis jazykové situace ve španělské Andalusii, kde existuje vícero jazykových variet bez zastřešujících standardů,

a kriticky diskutuje pseudovědecké projekty chtějící vymezit a rozvíjet andaluštinu jako svébytný jazyk (*Las hablas andaluzas y la conciencia lingüística de los hablantes*, str. 367–385). Sborník uzavírá příspěvek T. Stehla, který se od ostatních textů odlišuje tím, že nepřináší pouze precizaci Coseriem už pojednaných témat, ale upozorňuje na konkrétní lakuny ve výstavbě Coseriovy teorie, a ty pak zaplňuje novými opozicemi; dotýká se především otázek periodizace jazyků, jazykového kontaktu a vzniku jazyka (*Historische Sprache und Funktionelle Sprache: Strukturierung und Periodisierung*, str. 387–402).

Z přehledu je patrné, že rozdělení příspěvků do jednotlivých oddílů je poněkud subjektivní. Některé texty by mohly být zařazeny i jinam (například článek M. Kossarikové by dobře zapadl do druhého, historiografického oddílu, stejně jako text Kabátkův; článek F. Vírbana zase mohl být v oddílu třetím, zatímco Stehlův v prvním). A vzhledem k vzájemně úzké propojenosti tří hlavních Coseriových pojmů, které sborník tematizuje – kompetence, funkce, variace – je vůbec otázka, zda zde má dělení do oddílů smysl. Skutečně centrálním pojmem, kterého se dotýká většina textů ve sborníku, je jazykový význam. Zkoumají se možnosti a meze jeho teoretického uchopení, diskutuje se Coseriova koncepce v porovnání s jinými přístupy. Celkově se jedná o obsahově povedený sborník, v němž převažují hodnotné texty. Nakonec se přitom zdá, že texty zaměřené více empiricky jsou podnětější než texty teoretičtějšího stříhu, což je v případě Coseriový školy trochu paradoxní, neboť její obecný přínos je rozhodně větší a důležitější právě v teorii.

Formální stránka publikace naopak příliš zdařilá není. Většina textů obsahuje různá pomocná schémata a tabulky, ty však nebyly upraveny do jednotné podoby a mnohé z nich jsou opravdu nepodařené, někdy i obtížně interpretovatelné. Některé působí až infantilně (viz například obrázek na str. 118, na němž se vztah mezi fungováním znaku a časem v různých sémiotických teoriích ukazuje v podobě tří ručičkových hodin, přičemž na Husserlových hodinách je za deset dvanáct, na Saussurových dvanáct a na Peircových půl jedné...).

Coseriova škola patří dnes, tak jako patřila už dříve, mezi alternativní proudy, stojící ve stínu velkých a marketingově lépe zvládnutých lingvistických programů a projektů. Určitá izolovanost od hlavního dění je vidět i na recenzovaném sborníku. To nemusí být na škodu, protože rozhodující obecně není vizibilita, ale kvalita a penzum vykonané práce, a ty se vyjevují až po čase. Průvodním jevem izolovanosti jsou však prvky uzavírání se do sebe (jsme jen menšina v proudu současné lingvistiky, který nás ignoruje, str. 55) až sektářství (Coseriu je glorifikován jako mistr, srov. str. 43). Vymezování se proti okolí je pak někdy příliš zjednodušující. Například se opakovaně argumentuje, že Coseriu nebyl čistý strukturalista, ale viděl dál, „za“ strukturalismus: téměř jako by zařazení do strukturalismu mělo být nějakým stigmatem. Dílo E. Coseria a jeho následovníků ale ve skutečnosti dosti jasně spadá mezi strukturalistické přístupy. Cestou z izolace by pro tuto školu mohlo být spíše hledání kvalitního spojení. Šíří záběru je patrně srovnatelná s pražskou školou, i když důraz je v obou směrech kladen na trochu jiné aspekty. I strukturalismu Coseriový školy by však dobře svědčilo přízvisko funkční. Je každopádně škoda, že kontakty obou škol byly a jsou velmi malé. Je to vidět i na příspěvcích ve sborníku, v nichž by se leckterý výklad dal výrazněji podepřít pražskými texty. Takto se zde například jen mihne v Kabátkově textu, ukazujícím raný Coseriuův zájem

o lingvistiku promluvy, Skaličková práce z 50. let na toto téma, a to je ještě autor uveden v podobě Scalička. Malá obeznámenost jednoho směru s druhým je přitom na škodu oběma. Za všechny styčné body můžeme uvést Coseriovu triádu designación - significado - sentido, která rámcově odpovídá pražské trojici obsah - význam - smysl. Přínosné by bylo především porovnání obou škol v jednotlivých dílčích aspektech a disciplínách (ke srovnání typologických teorií obou škol srov. alespoň Boček 2009). Z vnějšího historiografického hlediska se pak jako nejlákavější jeví paralely coseriovsko-jakobsonovské (světoběžnictví, mistrovská aureola a podobně).

LITERATURA

Boček, Vít. 2009. Einige Bemerkungen zur Prager Typologie und der integralen Typologie.

In: Vykypěl, Bohumil - Boček, Vít, eds. *Recherches fonctionnelles et structurales 2009*. München: Lincom Europa, 81-92. Travaux linguistiques de Brno, Vol. 5.

MACHEK, Václav. 2011. *Korespondence II*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. *Studia etymologica Brunensia* 12/II.

Vít Boček

Czech Language Institute of the CAS

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vitbocek@gmail.com